

Árnyékterek

Husztai Nikolett

Budapesti Metropolitan Egyetem, Művészeti és Kreatívipari Kar

Építőművész MA, Belsőépítész tervező specializáció, 2. évfolyam

Témavezető: Horváth Eszter PhD, főiskolai docens

Absztrakt. A következő értekezés az árnyékok jelentőségét taglalja a Heterotópia fogalmán belül, vizsgálva az emberi térérzékelést és a terek különböző hatásait. Valamint tanulmányozza az árnyékok tervezhetőségét építészeti és fotográfusok munkáin keresztül. A tanulmány alapján levont következtetéseimet, felmerülő gondolataimat makettek segítségével mutatom be, melyeket egy fotókísérleti sorozatban rögzítetek.

Kulcsszavak: árnyékok; térérzékelés; heterotópia; építészet elmélet

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Árnyékok, mint heterotóp terek	4
Eltérő terek – Utópia és Heterotópia	4
A Foucault-i heterotópia jellemzői	4
Térérzékelési szinergiák	7
A vizualitás priorizálása	7
A vizualitáson túl.....	9
Fény-Árnyék.....	9
Köd.....	10
Víz	10
Hangok, Szagok	11
Kinetika	11
Építészeti és fotografiai előképek	12
Peter Zumthor.....	12
Louis Kahn	14
Luis Barragán	15
Libeskind - Berlini Zsidó Múzeum	15
Lucien Hervé - Le Corbusier.....	16
Serge Najjar	17
Roman Dadiomov	18
Antonio E. Ojeda.....	18
Árnyékterek	19
Kiindulási pontok	19
Cél és eszköz	20
Témák.....	22
Jövőkép.....	28
Összegzés	29
Irodalomjegyzék.....	30

Bevezetés

A térérzékelésünk sok tényezőből áll, melyek közül az egyik legfontosabb a vizualitás. Nagy szerepet szánunk mindannak, amit látva tudunk megtapasztalni, nem véletlenül használjuk azt a kifejezést, hogy „hiszem, ha látom”. De elhihetjük, amit látunk? A mai világban ez a kérdés egyre égetőbb. Körbevesz minket a közösségi médián és az interneten ránk zúduló rengeteg virtuális képi információ, melyeknek a fele sem igaz, úgy érezhetjük ezáltal, hogy elveszítjük a kapcsolatunkat a realitással, a minket érő képi ingerek kétdimenzióssá válnak, a virtuális térben létezőnk. De mi van akkor, ha megpróbálunk visszatérni a háromdimenziós térbe. Mi teszi azt mássá és hogyan tudjuk azt megtapasztalni?

Ilyenkor minden érzékszervünk a tér befogadására, megismerésére törekszik, de úgy gondolom, ami leginkább érzékelteti velünk a termélységeket, azok az árnyékok. Ők keltik életre azt a sok felületet, ami körbevesz minket, hiszen új dimenziót adnak nekik. Annyira természetesnek vesszük a jelenlétüket, hogy szinte fel sem merül bennünk, hogy mennyire fontosak. Pedig erősen befolyásolni tudják a térérzékelésünket, sokszor akár még illúziót is kelthet jelenlétük. Ilyenkor nem hagyatkozhatunk pusztán a vizualitásunkra, a többi érzékszervünket is használnunk kell. Ezek alapján tekinthetünk az árnyékokra akár különálló entitásként is.

Mindezek után felmerül bennem, mint tervezőben, hogy vajon mennyire tudjuk ezeket a tényezőket befolyásolni, mennyire tervezhetőek ezek az aspektusok?

Belsőépítésként például a világítástervezés során sok esetben nem is mindig a fényt, hanem az árnyékvetést kell megterveznünk. Ahogy Batár Attila is mondja: “A sötétséget, akár a fényt vagy a homályt, be kell tervezni az épületekbe.”¹

Ebben a dolgozatban az árnyékokat, mint heterotóp tereket vizsgálom, ezen felül a térérzékelés azon formáit keresem, amik az árnyékokhoz köthetőek, vagy olyan peremterületek, melyek párhuzamba hozhatóak a heterotópia fogalmával. Ezáltal a heterotóp terek működését és szerepét keresem az építészetben. Vajon hogyan lehet megteremteni őket és miként hatnak az emberekre?

¹ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

Árnyékok, mint heterotóp terek

Michel Foucault: *Eltérő terek* című írásában felhívja a figyelmünket arra, hogy jóval többféle tér létezik a környezetünkben, mint amennyit a szokásos bekategorizálással gondolunk. Nem állhatunk meg annál a pontnál, hogy vannak lakó épületek, középületek, szakrális épületek és ezek különböző alcsoportjai. Ha abból indulunk ki miként érzékeljük a teret és mit élünk át egy adott épített környezetben, ezek a kategóriák máris kibővülnek. Van, ami egy emlékbe repít vissza, van, ami egy generáció vagy egy népcsoport történetét meséli el, van, ami olyan mintha ott se lenne, ami úgy irányít, hogy észre sem vesszük, van, amiben szorongunk, de nem tudjuk mitől és még sorolhatnám azokat az érzelmeket/hatásokat melyekkel megéltük a tereinket.

Eltérő terek – Utópia és Heterotópia

Foucault azokra a térfajtákra fókuszál, „melyek közös jellemzője, hogy minden más helyszínnel viszonyban állnak, de olyan különleges módon teszik ezt, hogy felfüggesztik, semlegesítik vagy kifordítják a viszony-együtteseket, melyeket éppen jelölnek, tükröznek vagy reflektálnak.”²

Két csoportra bontja ezeket: az Utópiákra és a Heterotópiákra.

Az utópia az elvágódásunkat fejezi ki, szinte kéz a kézben jár a nosztalgiával, bár a nosztalgia esetében konkrét helyekre, szituációkba vágyódunk vissza, míg az utópia nem rendelkezik valódi térrel, csupán ábrándjaink építik fel.

A heterotópia ezzel szemben olyan valós helyeket jelöl, melyeknél nem a szokásos térérzékelés történik, hanem fizikálisan nem megfogható téri síkokra kalauzolják elménket.³

A tükör elméletben, azt boncolgatja Foucault, hogy mennyire vékony tud lenni a határ a két fogalom közt. Hiszen amit a tükörben látunk az egy valós hely nélküli hely, abban a térben nem létező vagyok, azt a teret nem tudom megtapasztalni, egy irreális térben létezem, eszerint pedig kezelhetjük utópiaként. Azonban maga a tükör egy valós tárgy, egy valós térben, melyet visszavetít a nézőnek, és én magam is valós személy vagyok, akit a tükörben látok, de nem tudok átlépni a tükör térbe, ezáltal egyszerre hoz létre reális és irreális térérzetet, mely szerint heterotópiaként fogható fel.⁴

A Foucault-i heterotópia jellemzői

„A heterotópiák mindig nyitások és zárások rendszerét feltételezik, amelyek elszigetelik, egyidejűleg azonban átjárhatóvá is teszik őket.”⁵

Olyan terek, melyek egyszerre elszigetelnek és átjárhatóvá is teszik azt. Ilyen esetekben egyszerre állhat fent az a szituáció, hogy kényszerítve van valaki a bent tartózkodásra, ugyanakkor valaki más pedig nem mehet be az adott térbe. Például a börtön is ekképpen működik, de léteznek ezen belül olyan terek is, melyekben át kell esniük az embereknek bizonyos megtisztulási szertartásokon, ami szintén él a nyitás és egyben a kirekesztés elvével,

² Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

³ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

⁴ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

⁵ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

ilyenek a zsidóság mikvéi vagy a muzulmánok hammamjai is, ahol nők és férfiak szigorúan el vannak különítve.⁶

Ha építész szemmel nézzük ezt a kettősséget, nagyon érdekes megfigyelni, hogy nem csak egy teljes épületre vonatkozhat ez az állítás. Lehet, hogy maga a teljes épület nem működik annyira szélsőségesen, csak bizonyos részei. Egy szoba két ellenkező pontja is lehet teljesen különböző. De akár az áthaladás az egyik térből a másikba okozhat bennünk olyan érzetet, mintha az egyik szoba hívogatóbb lenne, a másik pedig kireksztőbb. Ez függ az anyagok milyenségétől, színektől, fényektől, illatoktól, hangoktól vagy hőmérséklettől. Ha két szoba közt kellene választanunk, ahol az egyik egy világos, színes, meleg, puha, hívogató tér, ahonnan halk zene szól, vagy vízcsobogást hallunk, az valószínűleg csábítóbb, mint egy olyan szoba, ahol szinte teljesen sötét van, dohos szagot áraszt, furcsa zajok szűrődnek ki onnan és nyers, hideg, kemény anyagok borítják a teret. De még mielőtt azon tűnődünk mi vár bent minket, függhet a percepciónk a nyílások kialakításán is, pl: mennyire szűkös a nyílás, vagy épp ellenkezőleg terebélyes, akár jóval magasabb a megszokottnál, de az sem mindegy, hogy az egy sima nyílás a falon, vagy a fal síkja is szűkül vagy épp tágul a nyílás felé, vagy hogy van-e a nyíláson ajtó, ami áttetsző vagy teljesen tömör átlátszatlan anyagból készül, van-e rajta zár vagy a jelenlétünkre magától kinyílik stb. Általam készített fotókkal illusztrálom:

*Souto de Moura,
Cascais*

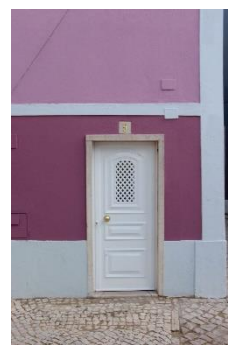
*Aires Mateus,
Lisszabon*

Milánó

Alvaro Siza, Porto

Setúbal

Heterotópiák, melyek „a többi térhez való viszonyukban, két szélsőséges pólus között bontakoznak ki.”⁷ „Lehet a feladatuk az, hogy megteremtsenek egy illúziókkal teli teret, amelynek viszonylatában minden reális tér, az emberi életet körülfalazó minden szerkezeti hely még illuzórikusabbnak lepleződik le. - Ilyenek lehettek régen a bordélyházak. - De feladatuk lehet ezzel ellentétes is: egy másik tér, egy másik reális tér megteremtése, amely oly tökéletes, oly aprólékos gonddal elrendezett, hogy hozzá képest a miénk rendetlennek, rosszul igazgatottnak, kuszának tűnik. Nem az illúzió, hanem a kompenzáció heterotópiája ez.”⁸

Manapság több olyan tér is készül az építészeti minőség igénye nélkül, ami az illúziók megtapasztalására épít. A síkok megdöntésével, bútorok méreteinek módosításával ér el optikai illúziót, mely által megzavarja az agyunkat a megszokott tapasztalásunkban. Ilyen és ehhez hasonló téri illúziók létrehozásában, az árnyékok milyensége és helyzete kulcsfontosságú tud

⁶ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

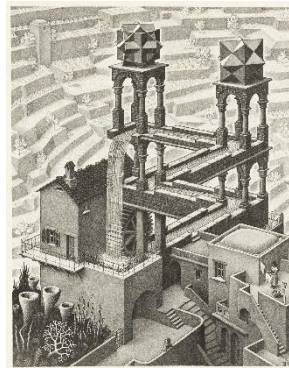
⁷ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

⁸ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

lenni. Hogy egy jobb példával éljek, M. C. Escher grafikáiban is sokszor használja az árnyékokat átírásként. De a téri illúziókat is mesterien mutatja be, első ránézésre érthetőnek tűnnek a terei, de minél tovább nézi az ember a képet, annál jobban elveszíti a téri összefüggéseket.

M. C. Escher – Nappal és Éjszaka, 1938. Images courtesy of Collection Gemeentemuseum Den Haagthe MC Escher Company

M. C. Escher – Vízésés, litográfia, 1961

„A heterotópia képes egyazon reális helyen többféle teret, többféle, önmagában összeegyeztethetetlen szerkezeti helyet egybegyűjteni. A színházban így váltakoznak a színpad síklapján az egymáshoz képest idegen szinterek; a mozi különös téglatestében egy kétdimenziós vászonra háromdimenziós tér vetítődik ki.”⁹

Tulajdonképpen a perspektivikus ábrázolás is hasonló játékot űz az agyunkkal, mint a kivetített film, egy kétdimenziós felületen háromdimenziós teret látunk. Ezt a fajta térérzékelést nagyban befolyásolják az ábrázolt textúrák és felületek, de, ami igazán élővé teszi a képet azok az ön- és vetettárnyékok. Ha látunk egy tárgyról egy perspektivikusan megszerkesztett rajzot, de csak, mint vonalak vagy kitöltés van megjelenítve, az agyunk nehezen rakja össze milyen szögből látja éppen az adott tárgyat, sőt az is előfordulhat, hogy egy teljesen más formát tulajdonít neki, mint ami a valóságban van. Ilyenkor a határ kétdimenzió és háromdimenzió között átjárhatóvá válik.

Dimenzió csalódások – Huszti Nikolett

„Vannak olyan időheterotópiák, amelyek egy végtelen felhalmozódást jelenítenek meg, ilyenek például a múzeumok és a könyvtárak. - Minden idő számára ki kell alakítani egy helyet, amely a maga részéről kívül esik az időn, ami ekképpen nem kezdheti ki, az a terv, hogy egy elmozdíthatatlan helyen meg kell szervezni az idő folytonos és határtalan összegyűjtését, nos, mindez a mi modernitásunk fejleménye.”¹⁰

⁹ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

¹⁰ Foucault, M. (1967) *Eltérő terek*

Az idő múlása rendkívül fontos aspektus egy épület esetében. Első sorban általában az épület öregedésére gondolunk ilyenkor, hogy mennyire lesz tartós a szerkezet, az anyagok, melyeket használt a tervező mennyire öregednek jól az épülettel. De az idő minden egyes nap érződik az épületeinken, a nap mozgása, a fények változása, a hőmérséklet változása, az évszakok, mind mind az idő múlását jelzik és a mindennapjaink, a térérzékelésünk részét képezik. A fények változásával az árnyékok is folyamatosan vándorolnak épületeinkben és a minket körülvevő természetes környezetben is. Önálló életet élnek és befolyásolják a nap bizonyos szakaszaiban melyik pontjain tartózkodunk szívesebben a tereinknek.

Ezek alapján tekinthetünk az árnyékokra akár különálló entitásként is. Vizsgálhatjuk egy önálló világgént/térként, ám bár teljesen önálló sosem lesz, mert kialakulásához szükség van fényre és felületekre, melyek árnyékot vetnek. Ilyen formán heterotóp térként értelmezhetőek. Ha elképzelünk egy olyan teret, ahol az árnyékok uralkodnak és úgy van szerkesztve az épületünk, hogy megnehezítse számunkra a tér megértését, vagyis, hogy amit látunk az csak valaminek az árnyéka, vagy ott ténylegesen beleütközhetünk valamibe, illetve, ha „csak” egy árnyék, amit látunk, akkor az minnek az árnyéka és az, ami ott nincs, az akkor a térben hol van, akkor egy olyan illúziót kapunk, mely teljes mértékig megbolygatja térérzékelésünket, és segítségül hívja a többi érzékszervünket is. Abban a szituációban, amikor keressük egy árnyék forrását, a létező és a nem létező határán billegünk. Sokszor kis gyerekeknél, vagy állatoknál figyelhető meg az a viselkedés, mikor meglátják saját árnyékukat és nem értik, hogy az ki lehet, nem tudják eldönteni, hogy valódi személy, vagy csak a képzeletük szüleménye. Emiatt a hatás miatt én egy erőteljes párhuzamot látok Foucault tükör elméletével, ezért bátorodom heterotópiaként értelmezni az árnyékok világát. Az árnyékok által létrehozott alternatív terek megértésére és megalkotására teszek kísérletet a továbbiakban.

Térérzékelési szinergiák

A heterotópiák vizsgálata során arra jöttem rá, hogy felismerésükhöz nagyon fontos megvizsgálnunk hogyan is érzékeljük a tereket. Ezen a vonalon elindulva feltérképezzük az érzékszerveinket és megfigyeljük, milyen hatásokat milyen érzékszervünkön keresztül tudunk befogadni, melyik szervünkre hogyan hat az adott tér.

A vizualitás priorizálása

Az érzékszerveink közül kitüntetett helyet foglal el a látásunk. Látó emberként a legtöbb dolgot a környezetünkben elsőként így érzékeljük. Ebből eredeztethető, hogy sokszor magunk is képekben gondolkodunk, amiket aztán képekben is igyekszünk elmesélni. Napjainkban különösen igaz Juhanis Pallasmaa azon megfigyelése, miszerint hétköznapi világunkban priorizálva van a vizualitás és tobzódunk a képi ingerekben. Az számítógépes képalkotás, az internet és a közösségi média elterjedésével pedig ez hatványozottan megnőtt. Mindenhol képek garadája vesz minket körbe, de egyikben sem mélyedünk el igazán, mert nincs rá időnk. Mégis „az egyedüli érzékünk, amely lépést tud tartani a technikai világ elképesztő felgyorsulásával, a látásunk.”¹¹ Az pedig, hogy nem fordítunk időt a ránk zúduló képek

¹¹ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

megfelelő befogadására, negatívan hathat ránk és elsilányíthatja a valóságunk megélését. Susan Sontag szerint „kiszámíthatatlanul hat erkölcsi érzékenységünkre a fényképek mindenütt-jelenvalósága. Amúgy is zsúfolt világunkat képi másolat-világgal béleli ki, s így azt az érzetet kelti bennünk, hogy a világ hozzáférhetőbb, mint amilyen valójában.”¹²

Ez a demoralizáló jelleg az építészetben is megfigyelelő, hiszen manapság szinte minden tervezési mozzanat számítógépeken készül, a tervrajzoktól kezdve, a látványtervezésen át, a prezentálásig. Már a tanulás során is ezek az eszköztárak kerülnek előtérbe, bár néhány egyetemen azért még megfigyelhető, hogy főleg az első években, nagy hangsúlyt fektetnek a rajzi készség fejlesztésére, a makett készítésre, vagy kísérleti műhelyben történő anyagtanra. De abba az irányba tereli a mai világ a pályakezdőket, hogy váltsanak át a számítógépes technikákra, mivel az sokkal gyorsabb, könnyebben módosítható és a valósághoz nagyon közeli képet tud nyújtani a megrendelők számára, akik a skiccekből már nem értenek és nem is veszik a fáradságot, hogy megértsék a tervező mögöttes gondolatait. Ez azonban nem kecsegtet sok jóval, Pallasmaa szerint sem, aki azt mondja, hogy „a számítógépes képalkotás fokozatosan ellaposítja képzelőerőnk nagyszerű, multiszenzoriális, szimultán és szinkron képességeit, amikor a tervezői folyamatot passzív vizuális manipulációvá, retinális kalanddá zülleszt. A számítógép távolságot ékel az alkotó és a tárgy közé, ezzel szemben a kézi rajz és a modellépítés egyaránt haptikus kapcsolatba állítja az alkotót a térrel és a tárggyal.”¹³

Ha nem éljük meg igazán azt a teret, amit tervezünk, koncepciónk könnyedén széteshet és még, ha működőképes is lesz az épületünk a tervrajzokon, megéppülve érezhetjük, azt, hogy valami mégis hiányzik belőle. De gyakran azt is eredményezheti, hogy működésképtelen szituációkat rajzol le vele az ember, mert csak elhelyezi az alaprajzon a program eszközkészlete által generált elemeket és nem gondolja végig az arányokat, a funkciót vagy a közlekedést az épületen belül. Mindemellett lehet, hogy ízlésesen néz ki és látványterveken jól mutat, de mire megy ezzel az ember, ha használhatatlan egy tér. „Vizuális csáberővel butító tárgyak kitermelése helyett a valódi építészet jelentéseket állít fel, közvetít és vetít ki. Egy épület végső értelme túl van azon, ami benne épített; tudatunkat visszavezeti a világhoz, valamint saját magunk és a létezésünk érzékeléséhez.”¹⁴

Ezek a képek, melyek nap mint nap hatást gyakorolnak ránk, azt érik el, hogy beszűkítik a látásmódunkat. Hiszen egy adott beállítást/kompozíciót látunk csak általuk, nem pedig a teljes képet. Eleve nehéz egy olyan összetett folyamatot, mint a minket körülvevő tér érzékelését, egy adott pillanatban megragadni egy fotón. Mindemellett ez a jellegű fókuszáltság fel is tudja hívni a figyelmünket olyan részletekre, melyek az összkép befogadásakor a sok inger hatására elkerülnék figyelmünket. De ha csak képekre hagyatkozunk, nem marad más csak a fókuszált látás által megélni azt, ami nem lehet elegendő. „Az öntudatlan érzékelés valósága, ami a fókuszált látvány szféráján kívül áll, egzisztenciálisan legalább olyan fontosnak tűnik, mint az éles kép.”¹⁵ Ha mindent együttesen vagyunk képesek megfigyelni és befogadni, az az élmény sokkal többet fog adni. „A fókuszált látás szembeállít minket a világgal, míg a perifériás látás

¹² Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

¹³ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

¹⁴ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

¹⁵ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

a világ húsával borít be.”¹⁶ Sajnos ma már az is általános jelenséggé vált, hogy utazásuk során, vagy egy esemény alatt is a telefonjukon keresztül szemlélik a világot az emberek. Végigfotóznak mindent, de megélni és befogadni mikor fogják ezeket az élményeket?

A vizualitáson túl

Ahhoz, hogy a teljes élményt tudjuk befogadni a többi érzékszervünket is használnunk kell. „Intenzív érzelmi állapotokban az érzetstimulusok a kifinomultabb érzékektől az archaikusabb érzékek irányába tolódnak el: a látástól a hallás, a tapintás és a szaglás felé, fényből az árnyékba.”¹⁷ Ezeket az állapotokat kell keresnünk.

„Az építészeti tér, amelyben élünk, a maga adottságaival szinte észrevétlenül formálja a bennünk kialakuló benyomásokat. A huzat, az épületanyagok szaga, a padló síkossága, az utca göröngyössége, a falak akusztikája stb. különböző mértékben hat ránk.”¹⁸ Ezáltal mindegyik tér hangulata egyedi, sőt lehet az adott pillanat műve is, ha következő látogatásunkkor nem olyan szűgben süt be a nap az ablakon, ha nyirkosabb a levegő, vagy mások az illatok, teljesen más hatást fog belőlünk kiváltani ugyanaz a tér. Éppen ezek miatt nem hagyatkozhatunk pusztán a vizuális érzékelésünkre. Ugyanis „a szellő, az illat, az érintés, a hang stb. vizuális emlékkép nélkül is, nagymértékben formálja élményeinket.”¹⁹ Ha minden érzékszervünkkel befogadjuk a teret, „a percepciónak ilyen értelmű kiszélesítése, az érzékszervek együttműködése elvezet az építészeti szinergiához.”²⁰

Fény-Árnyék

Első körben, ha csak egy kicsit tágítjuk a vizuális befogadásunkat, akkor erőteljesebb hatásokban lehet részünk. Már az is elég lehet, ha több időt adunk magunknak a megfigyelésre. „Az előttünk álló objektumról változó lesz a benyomásunk, mert a nap állása, a fény szerepe, a vetített- és az önárnyék, a levegő minősége együttesen járul hozzá ahhoz, hogy többféleképpen percipáljuk az épületet. Mindezekon túl saját nézőpontunk is folytonosan alakul, amint helyünket változtatjuk, vagy amint más-más összefüggésre koncentrálunk.”²¹ Az idő ilyen jelegű megfigyelésében az árnyékok mozgása, alakulása válik a lehangsúlyosabbá. A fény és a sötétség is képes manipulálni a térérzékelésünket. Mindkettővel irányíthatjuk a térben a hangsúlyokat a kontrasztok által. A fénnel kiemelhetünk valamit, de annak hiányával is összpontosíthatjuk a figyelmet.²²

„Az építészetben az eltakartnak, a sötétben lévőnek ugyanolyan jelentősége van, mint a láthatónak.”²³ Hiszen sötétség nélkül a fény sem tudna érvényesülni. Ha nagyon homogén közegben találjuk magunkat az elidegenítőleg hathat ránk, hiszen nem ahhoz vagyunk szokva. A természetben is állandóan változnak a textúrák, a fénymennyiségek, az árnyékos foltok. Az árnyékos területek ellentmondásosak tudnak lenni, egyszerre hívogatóak és elrettentőek, nem

¹⁶ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

¹⁷ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

¹⁸ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

¹⁹ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²⁰ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²¹ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²² Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²³ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

tudjuk pontosan mire számíthatunk tőlük, mi rejtőzhet az árnyékok között, vagy éppen milyen kincsre bukkanhatunk. „A sötétség összetart, és felerősíti a kimondott szó súlyát.”²⁴ „A mély árnyékok és a sötétség azért nélkülözhetetlenek, mert tompítják a látvány élességét, elmoszák a mélységet és a távolságokat, és ösztönzőleg hatnak az öntudatlan perifériás látásra és a taktilis fantáziálásra.”²⁵ Az árnyékok keltik életre a textúrákat és a látszólag egysíkú felületeket. Vegyünk példának egy homlokzatot, melyen látunk homlokzati tagolóelemeket, de minimális csak a térbeli különbség az elemek között. A vonalszerű kétdimenziós látványt lassan háromdimenzióssá alakuló kép váltja fel amint változik a fény helyzete és kialakulnak az épületen a vetettárnyékok. Árnyékok nélkül nehézkes lenne a vizuális térérzékelésünk, azonban könnyen illúziót is kelthetnek. Pl: egy festett árnyék okozhatja azt az érzetet, hogy egy homlokzati elem térbeli, miközben csak festett az árnyékával együtt, de olyan is előfordul, hogy amit térben egy bizonyos formaként látunk, annak az árnyéka valami teljesen más értelmezhető alakzatot rajzol ki. „Minden építészeti jelenségben együtt szerepel valós és illúziót keltő. A felület valamilyen minta alapján alakul ki. A homlokzat maga valós. De a felszín látványa, árnyékos és ön árnyékos, illetve napsütötte területekből áll össze, megmásította a terv alapján megvalósított látványt. A nap állásától, erejétől függően változó a kép, s ennek függvényében mindig másnak látjuk az épületet. Az illúzió minden esetben része a valós világról alkotott képnek.”²⁶

Köd

A fény-árnyék jelenségek mellett a köd is képes befolyásolni a térérzékelésünket, hiszen befolyásolja a látóhatárt. Vastagságától függ mit enged láttatni és mi vész a homályba. A köd és ezzel együtt a természet a hatásaival emlékeztet bennünket arra, hogy tervezőként és emberként nem tudunk mindent kontrollálni. A természet saját maga cenzúrázza a mi épített alkotásainkat. „A tárgyak és a megfoghatatlan objektumok együtt, közösen alakítják ki a tájat. Hatásukra szüntelenül újjá alakul a látható, a nem látható, a látó, s az átlátható közeg.”²⁷

Mindemellett más időjárási körülményeket eredményez, vagy épp azok eredményezik a köd kialakulását, melyeket bőrünkön tapasztalhatunk. Megváltozik a hőmérséklet, a levegő páratartalma, más érzetet fog kelteni bennünk, akár felcsigázhatja érdeklődésünket a homályban felsejlő iránt, minél hamarabb látni szeretnénk mi fogad bennünket a halvány pacaként kirajzolódó objektumnál.

Víz

A víz hasonló látási viszonyokat eredményezhet, mint a köd, ha párássága annyira erőteljes. A hőérzetünket is képes befolyásolni, a nyári tűző napon, jól esik a köztéren a víz jelenléte, a rajta áthaladó levegőt képes lehűteni ezáltal hűsíteni közérzetünket, arról nem beszélve, hogy hanghatásaival is érzelmeket tud kelteni. Egy lágyan csordogáló vagy csobogó víz képes ellazítani az embert, még a tengerparton az erős hullámverések hangos zaja is nyugalmat áraszt, ha a nap melengető sugarainak simogatásában behunyt szemmel csak fülelünk. Ám a tenger is tud olyan haragos lenni, hogy félelmet váltson ki belőlünk, maga a víz is fagyott állapotában

²⁴ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

²⁵ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

²⁶ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²⁷ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

már kevésbé hívogató jelenség. A víz jellege, halmazállapota, hőmérséklete mind befolyásolni tudja a térérzékelésünket.²⁸ „A víztől megváltozik a tér látványa, a hangja, az illata, a hőfoka, a levegő jellege, és mindettől más nagyságúak, más arányúnak, más karakterűnek érezzük a teret.”²⁹

Az árnyékok illuzórikusságához hasonlót érhetünk el a víztükörrel is. Legyen az kültér vagy beltér teljesen mindegy, azáltal, ahogy tükröződik a víz felszínén maga az épület, olyan érzést kelt bennünk, mintha a vízben folytatódna a tér. Ez egy beltéri medence esetében lehet is így, de van, amikor csak egy optikai illúzióként hat. Ezáltal a vizet is alkalmazhatjuk olyan térhatás eléréséhez, amikor valami téren kívülit szeretnénk létrehozni egy épített téren belül.

Hangok, Szagok

A hangok betervezése a térbe szintén fontos tényező. Van olyan épülettípus melynél fontosabb, mint a többinél, ilyenek az előadó terek, színházak, munkahelyek stb. Az alap akusztikai elvárásoknak természetesen jó mindenhol megfelelni, hogy jó legyen a beszédérthetőség a terekben és ne legyenek zavaró zajok. De pont ezek a hatások eszközök is lehetnek melyekkel kísérletezni tudunk a térben, hogy milyen hatást vált ki a benne tartózkodókra. Lehet, hogy egy kiállítás keretében mondjuk pont olyan térre van szükségünk, ami visszhangzik és elveszettnek érezzük benne magunkat, ezáltal kifejezve a kiállítás koncepcióját. De, mint ahogy a víz témakörénél is taglaltam, a térben létező elemek is képesek hangokat kiadni, melyek különböző hatásokat váltanak ki belőlünk. Maguk az anyagok is melyeket használunk a térben képesek hangot kiadni, vagy befolyásolni milyen hangokat keltünk általuk, például a fémszerkezetek ropogása a hőtágulás által, vagy a fa padló recsegése, ha változik a páratartalom, vagy ha lépünk rajta, vagy a kő melyen kopog a cipőnk és visszaverik az általunk keltett hangokat. Ezáltal a hangokkal minden esetben számolnunk kell az általunk tervezett terekben.³⁰

A szagok hasonlóan olyan tényezők, melyek minden esetben léteznek tereinkben és hatással van rájuk az anyagválasztásunk. De ezt inkább a térben történő élet generálja, ha például főzünk a térben, vagy lefőz valaki egy adag kávé, vagy csak kinyitjuk az ablakot szellőztetni, a kinti levegő milyensége is befolyásolja. Vagyis nehezebben betervezhetőek a térbe, de jelentős szerepet játszanak abban, hogyan érezzük magunkat az adott térben. Valószínűleg mindenkivel előfordult már, hogy egy emlékéhez kapcsolódott egy meghatározó illat, ez nagyon sokszor épületeknél jellemző. Biztosan mindenkiben él egy illat a nagymamája házából, vagy egy dohos pincéről, vagy az iskola tornaterméről. Ezek mind hozzákapcsolódnak az emlékeinkhez és befolyásolják a térérzékelésünket és a hangulatunkat.³¹

Kinetika

Azokat a vizuális ingereket, melyeket a korábbi bekezdésekben taglaltam, a mozgás által ismerhetjük meg még jobban. Az árnyékokat befolyásoljuk mozgásunkkal, a tér méreteit a benne megtett úttal tudjuk direkterben megtapasztalni és a köd vagy pára okozta látási körülményeket is a helyzetünk változtatásával tudjuk befolyásolni. „A teret mozgás nélkül nem

²⁸ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

²⁹ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

³⁰ Batár, A. (2005). Hang, zaj, csend. In Nagy M. (Ed.), *Láthatatlan építészet*. (pp. 89-125.). Ab Ovo

³¹ Batár, A. (2005). Szagolni is lehet a teret. In Nagy M. (Ed.), *Láthatatlan építészet*. (pp. 125-157.). Ab Ovo

lehet befogadni, a terek csak mozgásban lehet átélni. A teret szemünkkel és lábunkkal egyaránt bejárjuk.”³² Mozgásunk során közeledünk és távolodunk az objektumoktól, megtapinthatjuk a tér anyagait, beleszagolhatunk egy újabb helyiség levegőjébe, ez teszi teljessé a képet. Ahogy Batár is mondja: „Mozgás nélkül a kép rögzített volna, csak ha bejárjuk, válik a kép élő térré s benyomásunk térképzetté.”³³

Ám mozgásunk nem mindig ennyire akaratlagos és individuális. Talán az a tényező, melyre az építésznek legnagyobb ráhatása van, az a közlekedés befolyásolása, az utak kijelölése az épületben. „Az építészet objektumai révén minden esetben fizikai akadályt állít a mozgó ember elé. Ezzel nemcsak korlátozza mozgását, hanem kényszeríti is bizonyos mozgásra. A terek akadályokkal teliek, az objektumok terelik az embert.”³⁴ Ezekkel az eszközökkel sokszor tudatosan élnek az építészek. Már az is nagyon erős hatást generál a térbe érkezőre, hogy mennyire tereli az útját az épület, vagy mennyire hagyja magára. A vezetés lehet segítő, de lehet túl direkt is, ami már szorongást kelthet az emberekben, azt üzenve, hogy nincs választásuk, míg a túl nagy szabadság érzékelhető cserben hagyásként és érezheti elvesztnének magát az ember egy térben, ami szintén szorongást és félelmet kelthet benne. Mindazonáltal, ha nem tudnánk közlekedni és létezni az épített tereinkben, az egésznek nem lenne értelme. Ahogy Pallasmaa állítja, „éppen a cselekvés lehetősége különbözteti meg az építészetet a többi művészettől. A cselekvés lehetőségének következménye, hogy minden moccanásunk az építészeti élmény részévé válik. Egy jelentéssel bíró építészeti tapasztalat sohasem pusztán retinális képek sorozata.”³⁵

Építészeti és fotográfiai előképek

Peter Zumthor

Zumthor igyekezett épületeivel eleget tenni a térérzékelésünk szinergiájának. Figyelembe vette, hogy ne csak funkcionálisan és vizuálisan nyújtsa a legtöbbet, hanem a többi érzékszervünknek is legyen mit tapasztalnia. *Thinking architecture* című könyvében így fogalmazott: „Az építészet konkrét megtapasztalása azt jelenti, hogy megérintjük, megnézzük, meghallgatjuk és megszagoljuk azt.”³⁶ Foglalkoztatta az a gondolat, hogy hogyan tudja megragadni a pillanat varázsát és hogy milyen mennyiségben és arányban van szüksége az embereknek a fényre, illetve a sötétségre.³⁷

³² Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

³³ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

³⁴ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

³⁵ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

³⁶ Zumthor, P. (2017) *Thinking architecture*. Birkhäuser

³⁷ Zumthor, P. (2017) *Thinking architecture*. Birkhäuser

Bruder Klaus Kapelle, Mechernich, Germany, 2007

Aldo Amoretti

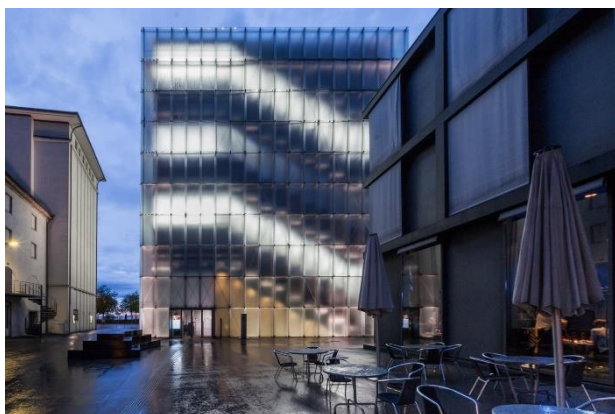
Aldo Amoretti

Hélène Binet

Ez a kápolna a puszta közepén egy monolit tömbként jelenik meg. Belülről azonban egy nagyon intim és intenzív élmény fogad bennünket. A szinte teljesen sötétben, erőteljesen textúrált szenes beton felületek közt találjuk magunkat.³⁸ A tér szinte teljesen zárt, egyetlen ajtaja van és egyetlen ponton érkezik be fény az épületbe. Ez a pont, mely felé a falak barázdái vezetnek tekintetünket egy lezáratlan nyílás, mely az égbe nyújtózik. Akár csak a római Pantheon esetében, itt is meghatározó ez a nyílás, melyen fény, csapadék, szél egyaránt bejut az épületbe, alakítva ezáltal annak atmoszféráját.

Kunsthau Museum, Bregenz, Austria, 1997

Markus Tretter

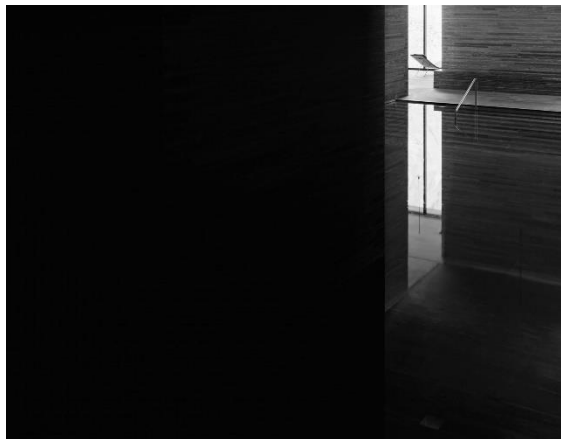
Hélène Binet

Az épület mely egy állandóan változó kiállítótér, olyan minimalista módon lett kialakítva, mely teret enged a benne megjelenő művészetnek, a kiállítások változékonyságainak. Ez a változékonyság magán az épületen is megjelenik közvetett módon. Az épület kifelé él. Teljes homlokzatát tejuveg panelek alkotják, melyek beengedik a természetes fény szűrt állapotát a kiállítótérbe és kifelé is átengedik az épületből sugárzó fényeket, valamint az épület szerkezetének és a homlokzathoz közel elhaladó emberek körvonalait. Zumthor így fogalmaz az épületről: „Kívülről az épület úgy néz ki, mint egy lámpa. Elnyeli az ég változó fényét, a tó ködét, visszaveri a fényt és a színeket, és a látószög, a napfény és az időjárás függvényében

³⁸ Sveiven, M. (2011). *Bruder Klaus Field Chapel / Peter Zumthor*. Archdaily.
<https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor>

sejteti belső életét.”³⁹ Ez a hatás melyet az üveg homlokzat kelt, nagyon hasonlít a köd által megtapasztalt élményeinkhez a természetben, csak itt mindez épített térben, a felhasznált anyagok által jön létre.

Therme Vals, Switzerland, 1996

Hélène Binet

Hélène Binet

Zumthor ezen épülete, mely egy Termál fürdő és szálloda egyben, ötvözi az érzékszerveinkkel megtapasztalható térélmények összességét.⁴⁰ Jelen van az anyagok választásában, a víz által befolyásolt hőmérséklet különbségekben, páratartalomban, a fény-árnyék hatások játékában. Teljes szinergia jön létre. És láthatjuk milyen ereje van a sötétségnek, mennyire kinyitja a többi érzékszervünket, melyekkel együttesen próbáljuk megismerni és megélni a teret.

Louis Kahn

Nagy jelentőséget tulajdonított a természetes fénynek, ezért épületeit úgy alkotta meg, hogy a fény-árnyék hatások, a formák és anyagok erősítsék egymás jelenlétét a térben. „Azt vallotta, hogy még a sötétnek szánt szobáknak is szükségük van legalább egy vékony fényhasadékra, ugyanis fény tudja csak megmutatni a sötétséget.”⁴¹

A mesterséges világításról a következőképpen vélekedett Kahn: „Az építészek a mai belsőterek tervezése során nem mernek bízni a természetes fény erejében. Megelégszenek a statikus fénnel, amit egyetlen kattintással létre lehet hozni, emiatt a természetes fény folyton változó karaktere – amely által egy szoba a nap minden másodpercében átalakul – homályba vész”.⁴²

³⁹ Kroll, A. *AD Classics: AD Classics: Kunsthau Bregenz / Peter Zumthor*. Archdaily.

<https://www.archdaily.com/107500/ad-classics-kunsthau-bregenz-peter-zumthor>

⁴⁰ Curated by ArchDaily. *The Therme Vals / Peter Zumthor*. Archdaily. <https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals>

⁴¹ Gollob, L. (2023). *Louis Kahn, a fény építésze*. Octogon Architecture & Design.

<https://www.octogon.hu/epiteszet/louis-kahn-a-feny-epitesze/>

⁴² Gollob, L. (2023). *Louis Kahn, a fény építésze*. Octogon Architecture & Design.

<https://www.octogon.hu/epiteszet/louis-kahn-a-feny-epitesze/>

Épületein megfigyelhető, hogy nem csak a fény irányát tanulmányozta és befolyásolta tereivel, hanem az árnyékvetést is. Mindezt pusztán falakkal és jól átgondolt nyílások elhelyezésével tette.

Louis Kahn – Salk Institute, San Diego, USA, 1965

Louis Kahn – Salk Institute, San Diego, USA, 1965

Luis Barragán

„A lehető legegyszerűbb eszközökkel alkot a szabadban önálló tereket és különleges szoborfalakat. Ezáltal nemcsak kivételes hangulatú és látványú tér kompozíciókat, hanem sajátos karakterű hangtereket is formál. A falak közé vízmedencéket helyez, melyeknek tükörsima felszínén végigsiklik a hang. A szabadon álló falak hol megakasztják, hol visszaverik gyűrűző hanghullámokat. Barragán különös atmoszférájú tereiben az egyszerű forma, a sima felület, a szín ugyanolyan megragadó, mint a hangok teremtetten hangulat.”⁴³

Szabadon álló falai kihangsúlyozzák az őket körülvevő természetet, mivel egy épített térben vagyunk, felértékelődnek a természet motívumai, az épület által jobban figyelni kezdünk a fényekre, a vízfelületén tükröződő formákra, az apró neszekre és ezáltal a teljes környezetünkre.⁴⁴ Mindezt képes elérni pusztán falakkal, azok különböző áttörtségével és különböző textúrájú felületekkel (pl: fényesre csiszolt padló, víz).

Luis Barragán - Cuadra San Cristóbal, 1968

Luis Barragán - Cuadra San Cristóbal, 1968

Libeskind - Berliini Zsidó Múzeum

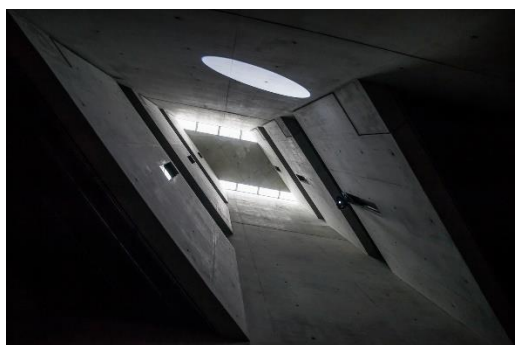
„A folyosórendszer méretei állandóan alakulnak, nemcsak a szélességek és a magasságok változtatásával, hanem fényhatásokkal és illuzórikus telek teremtésével is. A homlokzatba vágott réseken beömlő fénycsíkok vonzzák a múzeum látogatókat. Kényszer és vonzás

⁴³ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

⁴⁴ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

együttesen hat. Ezekkel a valóságos vagy képzeletbeli méret változtatásokkal nemcsak tereli a közlekedőket, hanem ami sokkal fontosabb, járás közben a legkülönbözőbb hatásokat váltja ki belőlük.”⁴⁵

Ennél az épületnél a látogatókból kiváltott hatás kulcsfontosságú. Egy egész nép történetét, megrázkódtatását és sorsát hivatott bemutatni. Ahhoz, hogy mindezt átéljük, nem elég azt pusztán csak vizuális eszközökkel bemutatni, nem elég a kiállított anyag, az épületnek is át kell adnia érzelmek tömegét. Ebben az épületben remekül egyesülnek azok az eszközkészletek, melyekkel hatást lehet kiváltani az emberekből, ezek együttes jelenléte a kiállított tartalommal teljes élményt és tapasztalást nyújt a látogatónak.

Denis Esakov

Denis Esakov

Lucien Hervé - Le Corbusier

Hervé a magyar származású fotográfus, aki autodidakta módon sajátította el a fotográfia művészetét, majd így kialakult látásmódját az építészeti fotográfiának szentelte életműve legnagyobb részében. Le Corbusier lakóházának, az Unité d'Habitationnak az építési munkálatairól készült képei indították el ezen az úton, hiszen Corbusier a képeket látva levélben kereste fel Hervét, hogy elismerését fejezze ki, melyben úgy fogalmazott, hogy „*Önben egy építész lelke lakik.*”⁴⁶ Olyan részleteket emel ki képei által, melyeket magunktól talán észre sem vennénk. Fényképeiben olyan kivágatokat használ, melyeknél van, hogy el kell időznünk, hogy megfejtjük pontosan mit is látunk a képen, mi az, ami csak árnyék, mi az, ami meglévő felület, mi az, ami csak illúzió a képen és mi a valós. „Hervé az árnyék felhasználásával újra komponálja a látványt. Azt is megtudhatjuk tőle, hogy ami nincs jelen, az ugyanolyan fontos, mint ami egy adott pillanatban a szemünk elé kerül, vagyis a nincs is jelen van, mind a képen, mind a valóságban. A láthatatlan a láthatóhoz tartozó építészeti képzetet alkotó elem.”⁴⁷

⁴⁵ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

⁴⁶ Vass, N. (2020). *A fény, az árnyék és a tér fényképezése: 110 éve született Lucien Hervé*. Építészfórum. <https://epiteszforum.hu/a-feny-az-arnyek-es-a-ter-fenykepese-110-eve-szuletett-lucien-herve>

⁴⁷ Batár, A. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

*Lucien Hervé - Lépcsőn
(Építőmunkás árnyéka) Le Corbusier,
Unité d'Habitation, Marseille, 1949*

*Lucien Hervé - Unité d'habitation
à Marseille, 1949-1952*

*Lucien Hervé - Ciszterci
apátság kerengője, Le
Thoronet, Franciaország, 1951*

Serge Najjar

A libanoni fotós „A fény építésze” című sorozata a Bejrút környéki épületek természetes megvilágítását vizsgálja.⁴⁸ Hasonló szemüvegen keresztül láttatja velünk ezeket a téri szituációkat, mint Hervé az épület fotóiban. Az árnyékok által keltett formák, az erőteljes fény-árnyék kontrasztok uralják a képet. Az épületek milyenségére sokszor csak az árnyékokon keresztül következtethetünk.

Képek A fény építésze sorozatból

⁴⁸ Ker, A. D. (2016). *Serge Najjar Captures The Architecture Of Light*. Ignant.
https://www.ignant.com/2016/01/14/serge-najjar-captures-the-architecture-of-light/?fbclid=IwAR2Kk_r2u7ugaEA86E-GrEA5BQEVet38sns_4CeG2kG3J1yEI7IB1B8yQug

Roman Dadiomov

Az orosz fotográfus munkáiban megfigyelhető, hogyan választ olyan különös perspektívákat, melyben életre kelnek az árnyékok. Sétáló embereket ábrázoló képén rendkívüli, hogy magukat az árnyékokat nézzük, azok mesélik el a képet és csak utólag látjuk meg a valós személyeket teljesen felülről nézve pontokként. Ezekkel az érzékszalódásokkal játszik más képein is, melyen tárgyakkal, vagy tárgyak és emberek együttes jelenlétével teremt illúziót létező elem és azok árnyéka közt.

Roman Dadiomov – Jazz

Roman Dadiomov – Aéronaute

Roman Dadiomov

Antonio E. Ojeda

A spanyol fotós városi környezetben örökíti meg jellegzetes fekete-fehér utcai fotóit. Képein jellemző az erős fény-árnyék kontraszt, illetve megfigyelhető, ahogy játszik az árnyékok megjelenítésével bizonyos képein.⁴⁹ Következő képén két árnyékot látunk mindkettő emberi alak, ezzel olyan érzetet kelt, mintha lenne ember a képen, de valójában az igazi személy nincs rajta. Remekül érezteti, valaminek a hiányát és egyidejű meglétét a képen.

Antonio E. Ojeda

⁴⁹ Jungbauer, J. (2015). *Black And White Street Photography By Antonio E. Ojeda*. Ignant. <https://www.ignant.com/2015/10/14/black-and-white-street-photography-by-antonio-e-ojeda/>

Árnyékterek

Kiindulási pontok

Az árnyékokkal való foglalkozást Foucault *heterotópia* fogalma indította el bennem. Azon kezdtem töprengeni, hogy milyen más példákat tudnék még heterotóp térként felsorolni/értelmezni. Az egyetemen, a mester képzésen, volt egy Fény és szín tervezés néven futó tárgyunk, melyen nem egy szabvány szerinti világítás tervezését sajátítottunk el, hanem megtanultuk, hogyan kell felállítani egy működőképese, kifejező világítási koncepciót. Megvizsgáltuk, hogy a különböző fénymennyiségek és minőségek milyen hatással vannak a térre és a benne tartózkodókra. Ezen az órán hangzott el Haász Ferenc tanár úrtól a következő mondat: „A világítás tervezés során nem mindig a fényt, hanem az árnyékvetést kell megterveznünk.” Ez a mondat nagyon elgondolkodtatott, én ekkor jöttem rá milyen jelentős szerepük van az árnyékoknak a térérzékelésünkben és abban, hogy milyen élményt kelt bennünk az adott tér, tehát nem csak azt befolyásolja, hogy érzem a fizikai kiterjedését a tárgyoknak, téri elemeknek, hanem az érzelmeimre is képes más-más módon hatni. A heterotópia fogalmával kb. egy fél évvel később szintén egyetemi tanulmányaim alatt, Kortárs művészetelmélet tárgyunk keretében ismerkedtem meg.

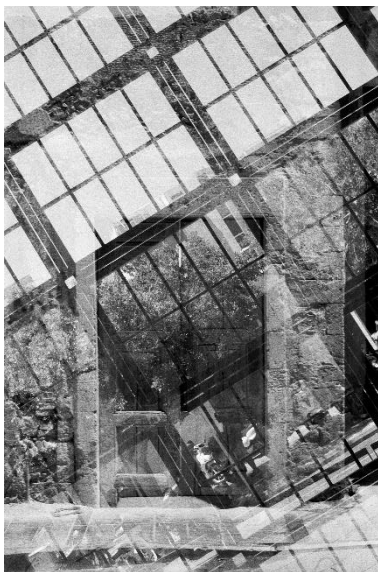
Mikor elkezdtem a saját térélményeim közt kutakodni, más heterotóp térélmények reményében, eszembe jutottak az árnyékok. Eszembe jutott legelső féléves tervezési feladatunk, melyben egy általunk kihúzott szó alapján kellett terveznünk. Itt nem annyira a funkció volt a lényeg, hanem a térélmény, amit nyújtani tudunk vele, hogy átadja azt a szót, amit húztunk. Esetemben ez a *hatalom* volt. Lássuk be ez egy tökéletes kiindulópont, megfelelő gyakorló pályára arra, hogyan lehet érzelmeket kiváltani az emberekből az építészet által. A tervezés során pusztán falakkal és födémekkel dolgoztam és az épületen elhelyezett nyílások milyenségével. Egy 5x5x5 m-es kubussal kellett dolgoznunk, melynek én leginkább csak a belső terét alakítottam, a befoglaló formája maradt egy kubus. A térben való közlekedést lekorlátoztam és megszabtam a haladási irányt. Az épületnek egy bejárata van, ahol egy folyosón kell bemenni a térbe, melynek a falai felfelé szűkülnek és egy nyílásban érnek véget, mely végigfut a tetőn a folyosó mentén egyenesen addig a pontig, ahol egy háromszög alakú konzol áll ki a bejárattal szemben lévő falon, kb. 3m magasságban. Erre a pontra fókuszál minden fény, hiszen a tetőn végigfutó nyíláson kívül, nincs több áttörés az épületen. A tér melybe a folyosó után érkezik az ember egy tágasabb, de teljesen üres és sötét tér, melyben, mint egy ék ott magasodik az a konzolos kiállítás. Egyszerre próbáltam érzékeltetni a hatalmon lévő erejét és a hatalom által elnyomottak érzését. Bár akkor még nem volt birtokomban mindaz a tudás, melyet későbbi egyetemi éveim és mostani kutatásom során szereztem, már itt is éltem a fény-árnyék hatások érzelmeket befolyásoló erejével. Mely jól mutatja, hogy milyen zsigeri dolog ez és mennyire fontos, hogyan használjuk terveinkben ezeket az eszközöket, mert minddel, nem csak a fényekkel és az árnyékokkal, meghatározó élményeket tudunk kiváltani, legyen az pozitív vagy negatív.

Cél és eszköz

Ezután azon kezdtem gondolkodni, hogy ha elrugaszkodunk a megszokott érzelmektől, melyeket a fény-árnyék hatásokhoz társítani szoktunk, lehet-e ezt tovább fokozni. Mennyi optikai illúziót látunk, melyeket az árnyékok keltenek életre. Az árnyékokhoz pedig minden esetben tér kell. És mi lenne, ha a teret alakítanánk úgy, hogy az árnyékok legyenek a főszereplők? Az a gondolat, hogy magát az árnyékot tervezem meg, azt teszem meg főszereplővé, visszavezetett a heterotópiához. Hiszen ebben az esetben az árnyékokra úgy gondolok, mint egy tér a térben, ráadásul ez egy olyan tér, ami folyamatosan változik a fény és a fény útjába kerülő elemek függvényében. Olyan térélményeket szeretnék létrehozni, mely megzavarja a szokásos térérzékelésünket és a fókuszot az árnyékokra helyezi, onnan kezdjük el visszafejteni mit is látunk, mi vesz minket körbe. Elkalauzol egy olyan nem létező térbe, melynek elemei ugyan léteznek, de az árnyékok által keltett kompozícióba maximum saját árnyékunk által léphetünk be.

Kutatásom arra irányult, hogy mindezen gondolataimat alátámassza és tágítsa nézőpontjaimat. Bár egyetértek azzal a gondolattal, melyet Pallasmaa megfogalmazott, hogy túlzottan előtérbe került a vizualitás és a túl sok képi inger eltompítja valós érzékelésünket és túlzottan csak arra fókuszálunk, amit látunk, a teljes egész megértésére már nem vesszük a fáradságot. Ugyanakkor, azzal a kijelentésével, nem teljesen értek egyet, miszerint az építészeti fotográfia csak arra lenne képes, hogy „fókuszált alakzatok centrális képeit nyújtja, holott egy épített realitás minősége minden jel szerint a perifériás látvány természetétől függ, mely körülöleli a térben benne álló szubjektumot.”⁵⁰ Ez a kijelentés annyiban igaz, hogy egy kép valóban ennyit tud a médium milyenségét tekintve, nem tudja helyettesíteni a valós térélményt. Mindemellet felhívhatja a nézők figyelmét olyan részletekre, melyek mellett alapesetben elsiklanának. Ehhez az is kell, hogy a kép mellett meglegyen maga a térélmény is, vagyis ténylegesen ott legyen az a valaki a térben, de szerintem van az a fajta kép, amely tudja tágítani a nézők építészeti szemlélődését. Utazásaim során, igyekszem minél több épületbe eljutni, melyekből tanulhatok. Ilyenkor igyekszem befogadni és megélni a teret, de mindig van nálam egy-két fényképezőgép is. A fényképező kukucskája sok esetben nagyítóként szolgál, de legalábbis ad egy olyan keretet, mely segít fókuszálni az épület egyes elemeire, mely lehet máskülönben elveszne a nagy egészben. Ementén szoktam készíteni saját fotóimat, melyekben egyre többször megjelennek az árnyékok. Nyilvánvalóan, mióta elkezdtem foglalkozni az árnyékok témakörével, más szemmel vizsgálom magam körül a környezetemet is. Pár fotómmal szeretném illusztrálni, mik azok a témák, kompozíciók, melyek megragadtak a kamera lencséjén keresztül.

⁵⁰ Pallasmaa, J. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

Mikor kerestem ezen kutatás bemutatásának eszközeit felmerült bennem, hogy ezekhez hasonló és még elvontabb példákat keresek környezetemben és azokat fogom fotózni. Ezt első körben a szabadidő hiánya húzta keresztül, majd elkezdtem azon gondolkodni, vajon elegendő lesz-e ez arra, hogy elmeséljem általuk mit értek Árnyékterek alatt? Vajon ezáltal be fogom tudni mutatni az árnyékok heterotópiáját? Arra a következtetésre jutottam, hogy nem biztos, hogy ez elegendő lesz hozzá. A fotográfia eszköztáráról viszont nem akartam lemondani. Ezért nem csak a kamera és a fények pozicionálásával kezdtem kompozíciókat létrehozni, hanem fizikálisan elkezdtem létrehozni tereket, vagy térbeli elemeket, melyek befotózásával kísérletezhettem. Ha nem voltam elégedett a végeredménnyel készíthettem egy újabb makettet, vagy átalakíthattam azt, amit használtam, összeilleszthettem elemeiket más elrendezésben és így tovább. Úgy érzem ez a legmegfelelőbb módja annak, hogy illusztráljam mindazt, amit kutatásaim során megismerek és továbbgondolok. Ez a módszer tehermentesíti képeimet/tereimet a funkciótól és a realitástól. Sokkal szabadabban szárnyalhat a képzeletem, hiszen nem meglévő alapanyagokból kell dolgoznom, hanem teljes egészében én szabhatom meg mit láttatok a képeimmel. Ezáltal építész szemmel is kísérletezhetek azzal, hogy milyen

hatásokat tudunk kiváltani az emberekből egy-egy térrel. Tehát egyben térkísérletek és fotókísérletek, melyekkel szemléltetem gondolataimat.

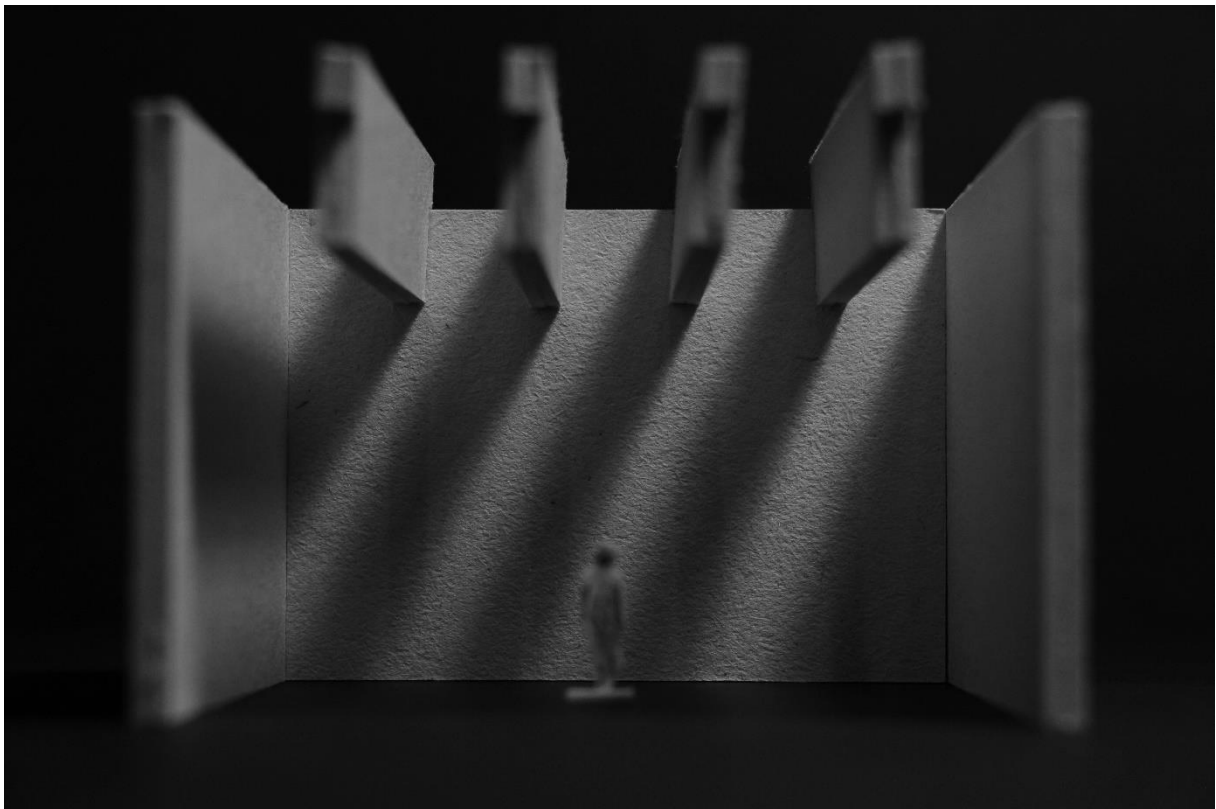
A továbbiakban ilyen alternatív tereket fogok bemutatni fotókísérleteimben, melyekben funkcióktól mentesen vizsgálom a teret magát és annak hatásait.

Témák

Első körben építészeti alapelemekkel kísérleteztem, melyek egyenként még tovább is bonthatóak, absztrahálhatóak. Fotóimban érzékeltetem téralakító hatásaikat és a részletek erejét. A jövőben pedig szeretnék jobban elrugaszkodni a jelenlétüktől a fotókon, vagy akár átiratokban gondolkodni.

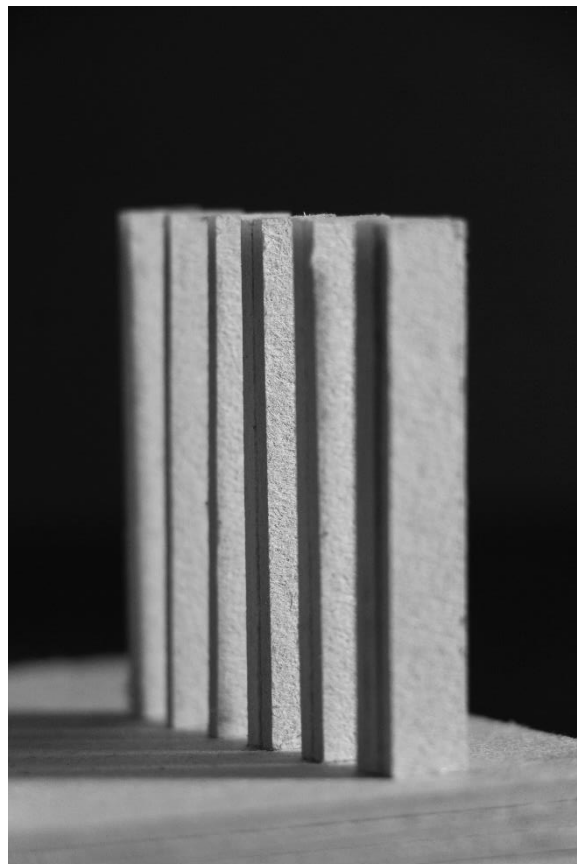
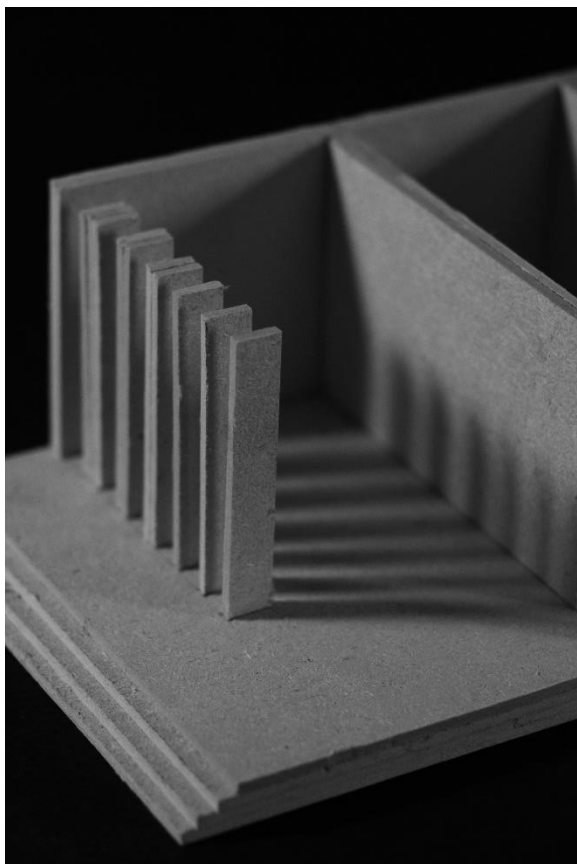
Gerendák

Esetükben jól kihasználható az a pozíciójukból adódó jelenség, miszerint, ha a térben áll valaki, aki meg akarja nézni miről vetődik rá, vagy a padlóra, vagy a falakra az a sok árnyék, akkor fel kell néznie a gerendákra, azaz az ég/fényforrás felé, ami elvakítja a szemlélődőt. Ezáltal, nehezíti, a teljes megértést és ezután az élmény után a szemnek alkalmazkodnia kell az erős fénytől az árnyékos térhez, ami egy hosszabb folyamat, így rákényszeríti az embert, hogy több időt szánjon a befogadásra.

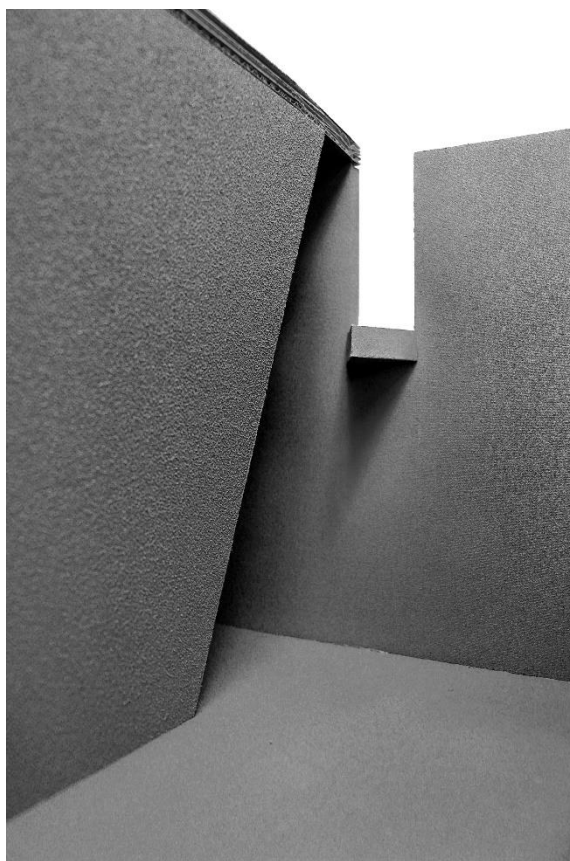
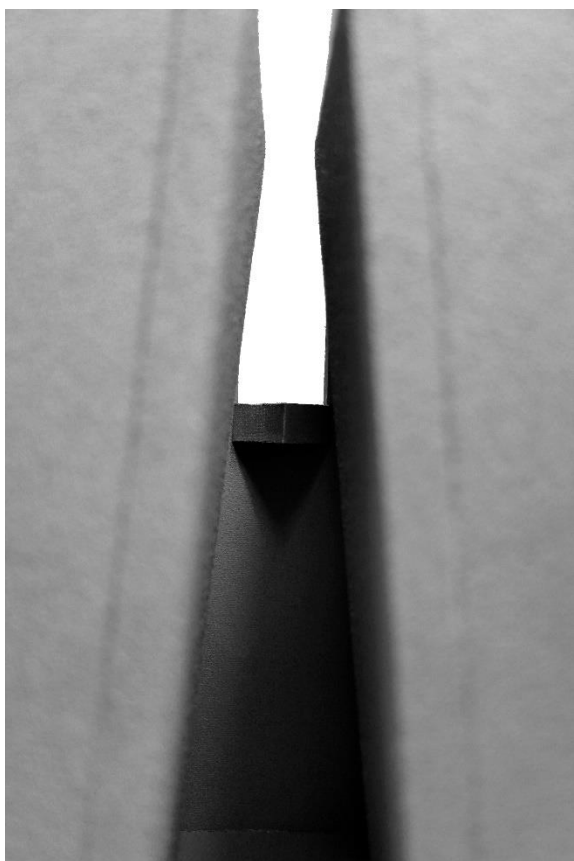
Oszlopok

Az oszlopok nagyon sokféleképpen felhasználhatóak. Önmagában állva obeliszkként hat, sorolva, pedig árkásor jellegű hatást kelthet, elszórva a térben erdőhöz hasonlatos képet festhet és így tovább. Az egymásra vetülő árnyékkal is szeretnék még kísérletezni, illetve, ebben az esetben kézenfekvő lehet az átíratok becsatornázása, pl: archakius oszlopok átíratoként, az árnyékvetés által.

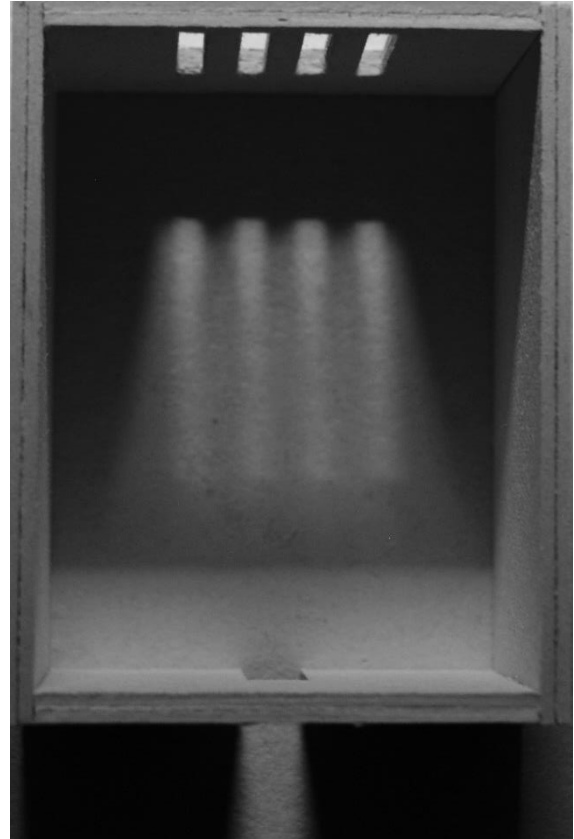
Falak

A falak a legegyszerűsebb szerkezeti elemek, melyek formáival, pozíciójával, áttöréseivel vagy akár textúrájával is rendkívüli módon tudjuk befolyásolni a teret. Ezt a területet önmagában úgy érzem még nem fejtettem ki teljesen. Szeretnék a következőkben kísérletezni a textúrákkal, önmagukban fal elemeket használni csak áttörések és összemetszések nélkül, vagy minimalizálásával. A pozíciókra és az arányokra fektetném a következőkben a hangsúlyt.

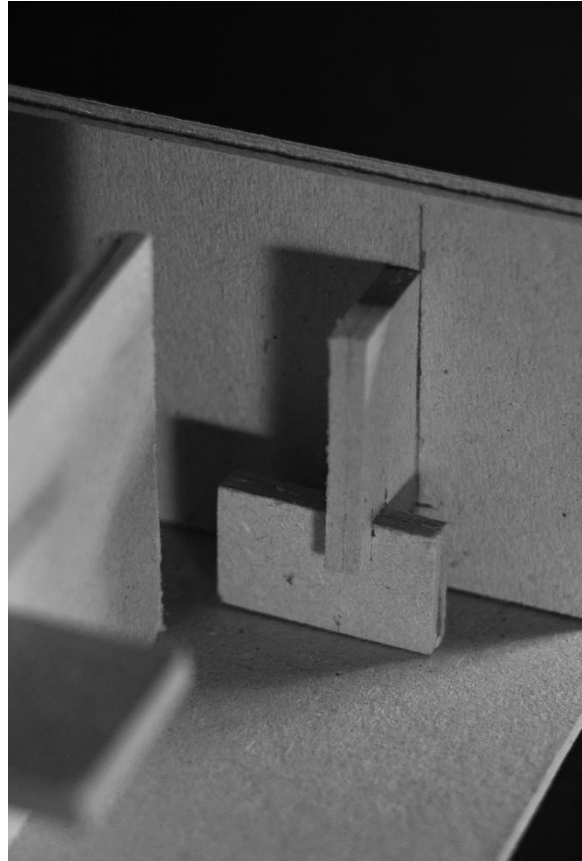
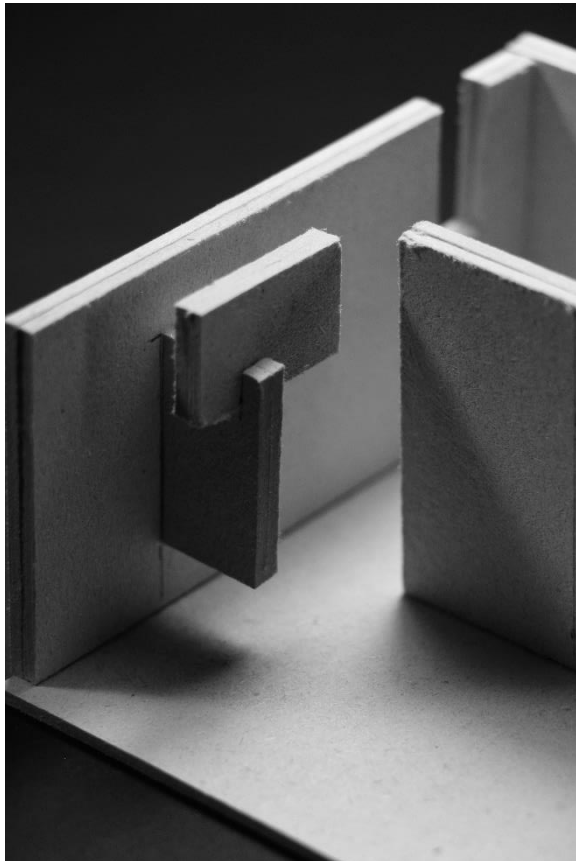
Nyílások

A nyílások milyenségétől és pozíciójától nagy mértékben függ az épület és főleg ez a kísérlet, hiszen az árnyékokat szeretném kihangsúlyozni, melyhez elengedhetetlen a fény. Az pedig nagyon sokat számít, hogy a tér melyik részét és hogyan éri fény és ezzel karöltve hogyan borítja árnyékba a többi részét. Ahogy a dolgozatom elején is ecseteltem mennyire fontos tényező, ezen nyílások milyensége, formája, anyaga, ezekkel is szeretnék a továbbiakban foglalkozni.

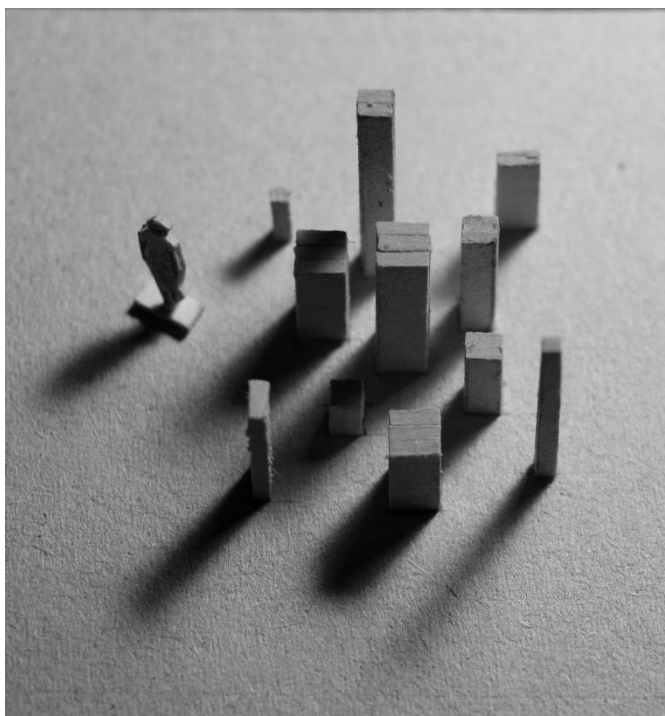
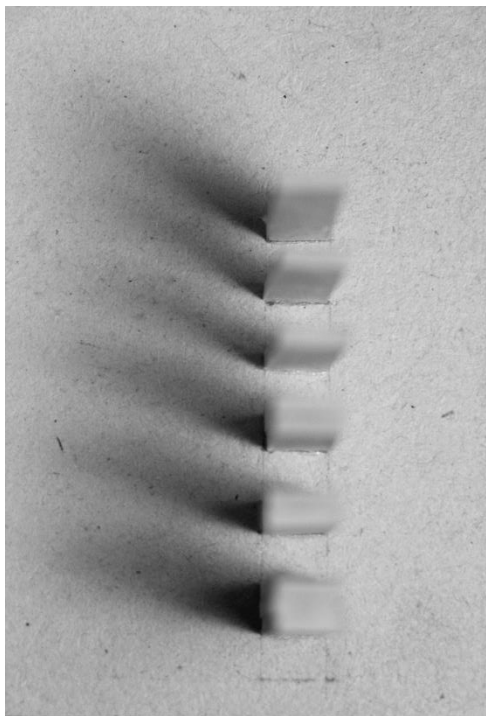
Egymásba metsző testek

Az egymásba metsződő testek gondolata azért foglalkoztat, mert rendkívül izgalmas árnyékokat generál. Valamint el kell időznünk azelőtt, amit látunk, hogy szemünkkel, vagy mozgásunkkal a térben megértsük, melyik sík merre tart, hol keresztezi egyik a másik útját és melyik milyen célt szolgálhat, melyik test tartozik az adott árnyékhoz és így tovább. Ezen a vonalon még illuzórikusabb megoldásokat is el tudnék képzelni, akár olyan jelleggel, mint Escher grafikáin a téri szituációk.

Árnyékok és testeik

Az előző gondolat folytatásaképpen, pusztá testekkel is érzékeltethető az a fajta illúzió, hogy maga a test a fontos vagy az árnyéka. Fotográfiai inspirációs forrásként élnek bennem Roman Dadiomov képei, melyen az árnyék a képek fő témája. Szeretnék a későbbiekben erre még jobban ráerősíteni és a testeket szinte mellőzni képeimen.

Jövőkép

A fotókísérletem úgy érzem még nem teljes, sok egyéb ötlet és téma van még gondolati szinten a fejemben, melyek megvalósításra várnak. Ezeket az egyes témáknál részletezem is, de vannak ezeken felül olyan plusz témák melyeket szeretnék még beemelni a kísérletbe. Ezért kérem úgy tekintsenek erre a kísérletre, hogy ez a jelenlegi állapot, ami még fejlődni, alakulni, bővülni fog a későbbiekben. Jelenleg két téma izgat rendkívül, melyek a következők:

Árnyékok tükörképe

Első ízben, mikor az árnyékok világát összekapcsoltam a heterotópia fogalmával, szándékoltnak nem szerettem volna megjeleníteni a tükröződő felületeket, hogy ne mossam össze a kísérletemet Foucault tükör elméletével. De kutatásom során erősödni kezdett bennem az az érzés, hogy nem fogom tudni kihagyni a tükröződések a kísérletemből, vagy inkább nem szeretném. Abban nem vagyok biztos, hogy tényleges tükröt alkalmazzak-e vagy sem, egyelőre inkább a víz és egyéb tükröződő felületek irányába mennék tovább. A víz témakörét azért is boncolgattam jelen kutatásomban, mert úgy érzem a víz alkalmazásában sok potenciál rejlik. Az így kapott tükörkép akár képes torzulni is, amit egy külön izgalmas területnek tartok. Ezáltal az árnyékok tükröződéseit vizsgálnám, akár azok torzulásával, így a kísérletet még jobban eltolva az illúziók világába.

Dimenzió ugrások

Ezalatt olyan kísérleteket értek, ahol azt vizsgálnám, milyen átjárás van kétdimenzió és háromdimenzió között. Mindezt úgy valósítanám meg, hogy kikísérletezném kétdimenziós tárgyakat alkotva, hogyan tudok háromdimenziós hatást kelteni azok árnyékaival és mindezt egy képen megragadni. Ezáltal átlépnék a teljes illúzió világába, ahol olyan illuzórikus teret képezek, ami önmagában nem egy másik nézőpontból értelmezhető tér, hanem egyáltalán nem is létezik térként fizikális önmagában.

Összegzés

Építészként/belsőépítészként úgy érzem rendkívül hasznos volt számomra ez a kutatás. Bár van ezekről a témákról érintőlegesen szó az egyetemen, de elmélyülni nehezen tudunk bennük, mert hamar eltelik egy félév és más kötelességekre kell fókuszálnunk. Mikor pedig elkezd dolgozni az ember egy irodában, gyorsan szembesül azzal, hogy erre a fajta kísérletező szemléletre nincs kereslet. Pedig ezek a zsigeri alkotóelemek töltik meg lélekkel az épületeinket. tervezés során első sorban mindig azt kell figyelembe vennünk, hogy az itt tartózkodók, hogy fogják magukat érezni az általunk tervezett terekben és hogy milyen élmény megteremtése lenne a kívánt cél. Kutatásom segített abban, hogy felélessze összes érzékszervem, ha egy épületet akarok megismerni, de akkor is, ha csak pusztán közlekedem a városban, vagy elmegyek egyet kirándulni.

Úgy gondolom a mai virtuális világban fontos, hogy mások figyelmét is felhívjuk arra, mennyi inger és megtapasztalandó élmény rejlik a minket körülvevő fizikális világban. Hogy kirángassuk magunkat a képernyők elől és valós megélésekben lehessen részünk. Mindemellett fontosnak tartom a laikusok figyelmét felhívni az épített környezetünk részleteire, apró rezdüléseire, melyek mellett elsiklanak a rohanó hétköznapiakban. Ez a fajta edukáció azt gondolom eredményezhetné a kortárs építészet jobb megértését és a tervezők nagyobb fokú elismerését a laikusok számára. Hiszen nem csak a Pinterest-ből és rajzolgatásból áll a szakmánk, hanem társadalmunk számára tervezünk olyan tereket, melyek az emberekért vannak és szinte már pszichológusként próbáljuk megérteni és megadni mindazt, amire az embereknek szüksége van az életük mindennapjaihoz és fejlődésükhöz.

Kísérleteim alternatív tereivel és illúziók teremtésével arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy tereink többek annál, mint amit látni tudunk, szükség van megértésükhöz a teljes megélésre. Valamint reményeim szerint utalnak jelen korunk illúzióira is, melyből jó lenne néha kiszakadnunk, hogy megtapasztaljuk a valóságot is.

Az árnyékok által keletkező terek, önálló életet élnek, ahová magukkal kalauzolnak bennünket is, amennyiben hajlandóak vagyunk átadni magunkat számukra. Árnyékként megtapasztalhatjuk, milyen velük létezni és figyelemmel kíséretjük folyamatos változásukat. Tér- és fotókísérleteimben ezt a tulajdonságukat igyekszem megalkotni és megragadni. Abban a tudatban teszem mindezt, hogy saját magam szórakoztatásán felül másokat is elgondolkodtatnak képeim. Ezek alapján relevánsnak gondolom az árnyékok, mint heterotóp terek vizsgálatát és úgy gondolom rengeteg lehetőséget tartogatnak még számunkra.

Ahhoz, hogy mindezt érdemben kommunikálni tudjam képeimen keresztül, úgy érzem sok kísérletezés áll még előttem. Ezen írás a jelen pillanatképe, mely tartalmazza a már megtett utamat és a még előttem állót. Ezután csak arra törekszem, hogy az út ne érjen itt véget a mostban, hanem folytassam kutatásomat és kísérletemet a jövőben.

Irodalomjegyzék

Foucault, Michel. (1967) *Eltérő terek*

Pallasmaa, Juhani. (2018) *A bőr szemei*. Typotex

Batár, Attila. (2005) *Láthatatlan építészet*. Ab Ovo

Zumthor, Peter. (2017) *Thinking architecture*. Birkhäuser

Sveiven, Megan. (2011). *Bruder Klaus Field Chapel / Peter Zumthor*. Archdaily.
<https://www.archdaily.com/106352/bruder-klaus-field-chapel-peter-zumthor>

Kroll, Andrew. *AD Classics: AD Classics: Kunsthaus Bregenz / Peter Zumthor*. Archdaily.
<https://www.archdaily.com/107500/ad-classics-kunsthaus-bregenz-peter-zumthor>

Curated by ArchDaily. *The Therme Vals / Peter Zumthor*. Archdaily.
<https://www.archdaily.com/13358/the-therme-vals>

Gollob, Lilla. (2023). *Louis Kahn, a fény építész*. Octagon Architecture & Design.
<https://www.octagon.hu/epiteszet/louis-kahn-a-feny-epitesze/>

Vass, Norbert. (2020). *A fény, az árnyék és a tér fényképésze: 110 éve született Lucien Hervé*. Építészforum.
<https://epiteszforum.hu/a-feny-az-arnyek-es-a-ter-fenykepese-110-eve-szuletett-lucien-herve>

Ker, A. D. (2016). *Serge Najjar Captures The Architecture Of Light*. Ignant.
https://www.ignant.com/2016/01/14/serge-najjar-captures-the-architecture-of-light/?fbclid=IwAR2Kk_r2u7ugaEA86E-GrEA5BQEVet38sns_4CeG2kG3J1yEI7IB1B8yQug

Jungbauer, Jessica. (2015). *Black And White Street Photography By Antonio E. Ojeda*. Ignant.
<https://www.ignant.com/2015/10/14/black-and-white-street-photography-by-antonio-e-ojeda/>